



3. Юрчук В.І. *Культурні процеси в другій половині 50–60-х рр.* – К., 1995.
4. Король В.Ю. *До проблеми розвитку української культури 50–60-х рр. XX ст.* // *Вісник Київського університету.* – Вип. 33. – К., 1995.
5. Шевченко Л.Д. *Культурно-ідеологічні процеси в Україні у 40–50-х рр.* // *Укр. іст. журн. (далі – УІЖ).* – 1992. – № 7–8.
6. Литвин В.М. *Україна у першому повоєнному десятилітті (1946–1955).* – К., 2004.
7. Литвин В.М. *Україна у друге повоєнне десятиліття (1956–1965).* – К., 2004.
8. *Постанова ЦК КП(б)У «Про політичні помилки та незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР» від 29 серпня 1947 р.* // *Історія української культури: Зб. мат. і док.* – К., 2000.
9. Прохоренко О. *Науково-педагогічна інтелігенція України 1945–1955 рр.: політико-адміністративний тиск та морально-психологічний стан.* – К., 2000.
10. Кожужало І. *Вплив культу особи Сталіна на ідеологічні процеси на Україні в 40 – на початку 50-х рр.* // *УІЖ.* – 1989. – № 2.
11. Коваль М. *Культурне будівництво в Україні в 1943–1945 рр.* // *Культурне будівництво в прифронтових і звільнених районах СРСР в 1941–1945 рр.* – М., 1985.
12. Бажан О.Г. *Наростання опору політиці русифікації в Українській РСР у другій половині 1950–60-х рр.* // *УІЖ.* – 2008. – № 5.
13. Байраківський А.І., Погорелов В.Н. *Відродження культурно – освітньої роботи на селі в повоєнний період // Народна творчість та етнографія.* – 1980. – № 3.
14. Русанівський В.М. *та ін. Культура українського народу.* – К., 1994.
15. Гьницький М. *«Коли умер кривавий Торквемада»: Процес десталінізації в суспільному житті у 50-х рр.* // *Дзвін.* – 2002. – № 7.
16. Попович М.В. *Нарис історії культури України.* – К., 1999.

Kaiuk A.O. Science and education in Ukraine at the Post-War period (the 1944th–1956th). In the article the author analyses the development of the Ukrainian education and science in the Post-War period (1944th–1956th).

Key words: education, science, command administrative method of management, Post-War period

М. А. Поливач

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АКАДЕМІЇ ПАВЛА ПШЕНИЧНОГО

У статті досліджено основні засади науково-організаційної діяльності та вплив П. Пшеничного на становлення Української сільськогосподарської академії, його педагогічна та ректорська робота. Зроблено узагальнення проблем професійної підготовки як фундаменту для людського розвитку та прогресу суспільства.
Ключові слова: П. Пшеничний, Українська сільськогосподарська академія, зоотехнія, професійна підготовка

Кінець XIX ст. у Російській імперії характеризувався швидким розвитком промисловості, залізничного, водного транспорту, торгівлі, а також сільськогосподарської галузі в багатій чорноземами Україні. Дедалі гостріше відчувалася потреба в спеціалістах з вищою технічною і сільськогосподарською освітою. Першим ВНЗ на теренах України, який мав вирішити проблему професійних кадрів став КПІ, з якого виділилися Київські сільськогосподарський та лісогосподарський інститути. На їхній базі, відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР від 1 липня 1954 р., була утворена Українська сільськогосподарська академія, а першим її ректором став Павло Дмитрович Пшеничний.

Вища освіта в Україні має довгу і багату історію. Українських випускників та вчених вже давно знають

і цінують у всьому світі. Сьогодні основною метою освіти, відповідно до Закону України «Про освіту» – є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими працівниками. Саме ці людські цінності намагався прищепити своїм студентам і П. Пшеничний більше ніж півстоліття тому.

Здійснюючи огляд останніх публікацій та досліджень зазначеної проблеми, слід відмітити незначну різноманітність наукових праць. За роки незалежності П. Пшеничному присвячені лише дві статті та збірник наукових праць, випущений у 2003 р. до 100-річчя від дня народження академіка. Окрім того, в 2013 р. відбулося святкування 115-ї річниці від моменту заснування НУБіП, під час якого неодноразово згадувалося ім'я П. Пшеничного. Дослідниками його життя та діяльності є І. Ібатуллін, В. Столюк, І. Березюк, Г. Танцуров, В. Кононенко, В. Отченашко, М. Сичов, Н. Слободянюк (більшість з них є учнями великого зоотехніка). Втім, цими науковцями тема розкрита дотично, а отже, потребує подальшого поглибленого дослідження, оскільки П. Пшеничний є одним із фундаторів вітчизняної зоотехнії [12, 87]. Метою цієї статті є дослідження історії створення УСГА та впливу П. Пшеничного на становлення та розвиток зоотехнії на теренах СРСР, а крім цього, аналіз основних засад його науково-організаційної діяльності на посаді ректора Української сільськогосподарської академії.

Освіта та професійна підготовка є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Вони також виступають гарантами індивідуального розвитку, плекають інтелектуальний, духовний і виробничий потенціал суспільства. Надважливе значення освіти та професійної підготовки у розвитку людських ресурсів, визнання їх високими цінностями зумовило прийняття Міжнародною організацією праці у 1975 р. Конвенції про розвиток людських ресурсів [11, 58]. Для отримання ж кращого уявлення про створення та розвиток Української сільськогосподарської академії, сучасний Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП), варто звернутися до витоків їх утворення.

Першим висунув пропозицію про організацію політехнічного інституту в Києві професор хімії Київського університету М. Бунге, який очолював Київське відділення Російського технічного товариства. Цю пропозицію підтримали промисловці, цукрозаводчики, банкіри, купці, професори Київського університету, інтелігенція [3, 6]. Згодом, 1 жовтня 1896 р. Київ відвідав міністр фінансів Російської імперії, статс-секретар С. Вітте, який у відповіді на привітання делегації від міського управління зауважив, що «зростання промисловості та потреби сільського господарства Краю, який бурхливо розвивається, висувають на перший план питання організації на Півдні Росії Вищої технічної школи і міська влада повинна прагнути, щоб вона була відкрита в Києві» [10, 25, 27].

Через потреби забезпечення економічного виробництва відповідними фахівцями, 11 березня 1987 р. імператору Миколі II подали доповідну записку про необхідність створення у Києві політехнічного інституту. 30 січня 1989 р. відбулося «височайшее» повеління «відкрити перші курси політехнічного інституту в Києві з осені поточного року в тимчасовому приміщенні та



призначити директором і викладачем цього інституту таємного радника Віктора Кирпичова» [5, 127]. Організована при міністерстві фінансів комісія, головною роллю в якій відіграв директор новоствореного ВНЗ Віктор Львович Кирпичов, розробила положення про Київський політехнічний інститут. Цей документ містив 75 статей, що визначали завдання інституту, порядок його фінансування, формування кадрів, права і обов'язки студентів, службовців, структуру управління. 8 червня 1898 р. Микола II ствердив положення, написавши на документі: «Быть по сему» [6, 1].

12 вересня 1898 р. у Києві відбулося урочисте відкриття нового освітнього закладу з офіційною назвою Київського політехнічного інституту імператора Олександра II. КПІ був першим у Російській імперії багатопрофільним ВНЗ із чотирма відділеннями – механічним, хімічним, інженерним і сільськогосподарським. Фактично інститут являв собою поєднання трьох навчальних закладів, які відповідали технологічному, сільськогосподарському та залізничного транспорту інститутам. Так, сільськогосподарське відділення стало основою формування в майбутньому Української сільськогосподарської академії. Нині це – Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП України) – флагман аграрної освіти в Україні, один з провідних навчальних закладів аграрного профілю у світі. Відділення готувало фахівців зі спеціальностей: часткове землеробство, пов'язане з вивченням сільськогосподарських машин і знарядь; часткова зоотехнія; сільськогосподарська економіка і статистика [4, 97].

На сільськогосподарському відділенні, яке очолював професор Микола Петрович Чирвинський, були створені лабораторія загальної зоотехнії та зразкова вівчарня (100 голів курдючних, волоських, цигайських, чушок та інших порід) [3, 14]. До речі, цей вчений у 1905 р., після відновлення автономії ВНЗ, став першим виборним директором КПІ. Для роботи на сільськогосподарському відділенні В. Кирпичов запросив відомих вчених, які в різний час працювали у відомих навчальних закладах Російської імперії, зокрема аграрного профілю. Тому тут стали працювати Є. Вотчов, П. Сльозкін, М. Чирвинський, Ю. Вагнер, В. Колкунов, які завідували відповідними кафедрами: землеробства, зоотехнії та зоології, активно поєднуючи педагогічну і наукову роботу. До інституту запросили і спеціаліста у галузі сільськогосподарської техніки – К. Шіндлера [4, 97].

Важливим етапом у розвитку української аграрної науки та сільськогосподарської освіти стали 1950–80-і рр. Ще в 1926 р., як засвідчують офіційні документи, Народний Комісаріат Освіти УСРР планував розгорнути КСГІ у Всеукраїнську сільськогосподарську академію, або, як її тоді називали, «Українську Тімірязівку», але суб'єктивні причини і колективізація цьому завадили. Лише в 1954 р. (постанова Ради Міністрів СРСР від 1 липня 1954 р.) Київський сільськогосподарський інститут об'єднали з Київським лісгосподарським інститутом в один навчальний заклад – Українську сільськогосподарську академію (одним із ініціаторів її створення і в. о. ректора був доцент В. Пересипкін), яка відіграла істотну роль у подальшій організації сільськогосподарської та лісгосподарської освіти і науки в Україні.

Першим ректором академії (1954–1957 рр.) став професор П. Пшеничний – відомий учений у галузі годівлі сільськогосподарських тварин і технології кормів. У 1950-х рр. УСГА була не тільки одним з головних центрів підготовки кадрів сільського господарства України, а й центром його наукового забезпечення. З ініціативи провідних учених цього навчального

закладу, Рада Міністрів УРСР 20 грудня 1956 р. прийняла постанову про створення Української академії сільськогосподарських наук (УАСГН). Її першим президентом став академік П. Власюк. УСГА увійшла до її структури як учбова частина, а її керівниками були віце-президенти УАСГН В. Крамаров (1957–1959 рр.) і С. Лебедев (1959–1962 рр.). Учбова частина УАСГН була підпорядкована Президії Академії, а сама Академія перебувала у підпорядкуванні Міністерства сільського господарства УРСР. Однак цей нетривалий період функціонування ВНЗ в одній структурі з Академією був одним із найпродуктивніших, оскільки існувала реальна можливість інтеграції освітянської й наукової діяльності, що дало змогу завоювати навчальному закладу славу одного з найкращих у колишньому Радянському Союзі. Це був прообраз потужних навчально-наукових університетських центрів високо-розвинених країн Заходу.

Впродовж 1954–1962 рр. Академія діяла у складі таких факультетів: агрономічного, агрохімії та ґрунтознавства, зоотехнічного, ветеринарного, механізації сільського господарства, електрифікації сільського господарства, лісгосподарського, економіки та організації сільського господарства, лісоінженерного, механічної технології деревини. У 1957 р., на підставі наказу Міністерства сільського господарства УРСР, до складу УСГА увійшов Київський ветеринарний інститут, на базі якого створили два факультети – ветеринарний і зоотехнічний. Усі факультети здійснювали також підготовку фахівців і на заочному відділенні [9, 52–54].

П. Пшеничний (1903–1985) – перший ректор УСГА, починаючи з 1930 р. і до виходу на пенсію 1978 р., присвятив себе науковим дослідженням у галузі тваринництва та науковій діяльності, працюючи в багатьох науково-дослідних і навчальних закладах СРСР. На основі розроблених принципів і методів спрямованого виховання молодяку сільськогосподарських тварин, у 1948 р. на вченій раді Всесоюзного НДІ тваринництва Павло Дмитрович захистив докторську дисертацію на тему – «Матеріали до вивчення виховання молодяку сільськогосподарських тварин» [7, 17], а 1949 р. отримав звання доцента за спеціальністю «Годівля сільськогосподарських тварин». Того ж року, 18 червня, рішенням Вищої атестаційної комісії йому був присуджений вчений ступінь доктора сільськогосподарських наук [1, 11] і звання професора за фахом «Годівля сільськогосподарських тварин».

У 1953 р. П. Пшеничного призначили завідуючим кафедрою годівлі КСГІ, а в наступному – ректором УСГА. На цій посаді вчений працював до 1957 р. З його ініціативи, в КСГІ була відновлена кафедра зоотехнії. У той час народилася й ідея відкриття зоотехнічного факультету. У розмові з кореспондентом журналу «Україна» на початку 1955 р. проректор з наукової роботи, професор М. Зеленський зауважив: «Наш ректор – один із знавців питань розвитку і вдосконалення породності тваринництва. Його вже давно захоплює ідея створення вітчизняних порід корів, що давали б за лактацію по 5–6 тис. кг молока. Можна собі уявити, як ця справа посується вперед, якщо ми матимемо зоотехнічний факультет» [3, 88].

Будучи першим ректором Академії, йому довелося докласти чимало зусиль у її формуванні, створенні необхідних умов для підготовки висококваліфікованих фахівців сільського господарства. У грудні 1956 р. Павла Дмитровича обрали дійсним членом, академіком УАСГН, де з грудня 1959 р. він працював віце-президентом й одночасно з липня 1959 р. до травня 1962 р. – займав посаду академіка-секретаря відділу



тваринництва. За сумісництвом П. Пшеничний працював доцентом Всесоюзних вищих зоотехнічних курсів у м. Біла Церква, доцентом кафедри годівлі сільськогосподарських тварин Оренбурзького СГП та кафедри тваринництва Оренбурзької ВКСГШ, завідуючим відділу годівлі сільськогосподарських тварин Башкирської республіканської дослідної станції тваринництва (м. Уфа), завідувачем відділу годівлі сільськогосподарських тварин Українського науково-дослідного інституту тваринництва (м. Харків) та завідувачем сектора тваринництва АН УРСР (м. Київ). Результати його наукових досліджень опубліковані в 280 книгах, монографіях, статтях. У співавторстві з академіком О. Дмитроченком (Ленінградський СГП), він підготував 3 підручники щодо годівлі сільськогосподарських тварин.

Іншою важливою ділянкою життя Павла Дмитровича була підготовка фахівців для сільського господарства. За 45 років педагогічної діяльності він підготував близько 5 тис. агрономів, вчених зоотехніків, ветеринарних лікарів, а отже, приділяв значну увагу вихованню наукової зміни. За роки роботи у ВНЗ і науково-дослідних установах, він підготував 22 докторів і 138 кандидатів наук, з яких 19 – для зарубіжних країн [2, 286].

П. Пшеничний був також громадським діячем, організатором і керівником багатьох з'їздів і конференцій з тваринництва. Приділяючи увагу поширенню знань щодо тваринництва, він часто виступав з доповідями і лекціями на всесоюзних, республіканських, обласних і районних нарадах, семінарах та конференціях. Учений був членом правління Республіканського Товариства «Знання», Українського правління радянсько-чехословацької дружби, Ради техніко-економічної експертизи Держплану і колегії Міністерства сільськогосподарства України, членом редколегії журналів «Вісник сільськогосподарської науки» та «Тваринництво України», «Української сільськогосподарської енциклопедії». Входить до складу вчених рад низки інститутів. З 1964 р. – засновник і відповідальний редактор, а з 1968 р. – член редколегії збірника наукових праць «Корми і годівля сільськогосподарських тварин», здійснивши 38 видань [8, 160].

Велика наукова ерудиція, енергійна практична діяльність, прекрасні людські якості – сердечність, доброзичливість, порядність, чуйність, нетерпимість до недоліків – створили Павлу Дмитровичу незаперечний авторитет і повагу з боку вчених, агрономів, зоотехніків, ветлікарів і широких верств населення. Він любив молодь, ставився до учнів з повагою і турботою, а щодо навчання студентів неодноразово підкреслював: «Студент не ящик, щоб його напакувувати, а факел, який слід запалити».

За значні заслуги в підготовці висококваліфікованих фахівців сільськогосподарського виробництва та фахівців вищої кваліфікації, науково-виробничу діяльність, громадську роботу П. Пшеничний був нагороджений орденами Леніна і Знак Пошани, а також багатьма медалями, грамотами, 4 великими срібними медалями ВДНГ. У 1969 р. йому було присвоєно почесне звання «Заслуженого діяча науки УРСР». Він дійсно залишив за собою найвище звання – всенародного зоотехніка. Будучи на посаді ректора УСГА з 1954 до 1957 рр., учений заклав основні засади автономного існування академії та скоординував роботу всього інститутського організму. Його наукові досягнення не втратили своєї актуальності й у наш час, а тому потребують подальшого вивчення та систематизації.

1. Архів ВП НУБіП України. – Особова справа П. Д. Пшеничного.

2. Березюк М. Пшеничний Павло Дмитрович (1903–1985) // *Вчені у галузі тваринництва* / Ред. Г. Богданова, В. Бурката. – К., 1999.
3. Діденко В.В. *Нариси історії Національного аграрного університету (до сторіччя заснування)*. – К., 1998.
4. Живора С.М., Васильєва Н.В. *Аграрна освіта в Наддніпрянській Україні (кінець XIX – 1950-ті рр.)* // *Вісник аграрної історії: Зб. наук. пр. / Гол. ред. А. Журба*. – К., 2012. – Вип. 3.
5. *Иллюстрированный сборник материалов по истории возникновения Киевского политехнического института*. – К., 1914.
6. *Київський міський державний архів (далі – КМДА), ф. 18, оп. 1, спр. 6.*
7. *КМДА, ф. р-308, оп. 1, спр. 167.*
8. *Колектив кафедри годівлі сільськогосподарських тварин і технології кормів ім. М. Пшеничного. До 100-річчя від дня народження акад. П. Д. Пшеничного* // *Аграрна наука і освіта*. – 2004. – Т. 5. – № 1–2.
9. Коломієць С.С., Живора С.М., Лановюк Л.П. *Національний університет біоресурсів і природокористування України: Витоки. Хронологія розвитку. Документи*. – К., 2011.
10. *Лиховодов В.І. КПІ – від першого кроку до першого випуску*. – К., 1998.
11. *Пилипенко О.О. Аграрні навчальні заклади України*. – К., 2004.
12. *Поливач М.А. Внесок Пшеничного Павла Дмитровича в становлення та розвиток радянської зоотехнії* // *Гілея: Зб. наук. пр. / Гол. ред. В. Вашкевич*. – К., 2013. – Вип. 74.

Polyvach I.À. Pavlo Pshenychnyy Scientific and organizational activities and impact on the Ukrainian agricultural Academy formation. Main bases of the scientific and organizational activity and influence by P. Pshenychnyy at the establishment of the Ukrainian Agricultural Academy, his pedagogical and rector activity are researched in the article. Generalization of the problem of professional training, as the background for human's development and social progress was made. **Key words:** P. Pshenychnyy, Ukrainian Agricultural Academy, animal science, training

Г. В. Муляр

ПЕТРО РИЧКОВ – ПОДВИЖНИК ПAM'ЯТКООХОРОННОЇ СПРАВИ

У статті висвітлюються теоретичні напрацювання та практична діяльність у галузі охорони пам'яток історії та культури, насамперед архітектурно-містобудівної спадщини Волині, відомого в Україні та за її межами пам'яткознавця, доктора архітектури П. Ричкова.

Ключові слова: П. Ричков, пам'яткознавство, пам'яткоохорона діяльність, Волинь, архітектурна старовина, наукові праці

Сучасній Україні, не дивлячись на серйозні проблеми у фінансуванні культурної сфери та суперечливі тенденції духовного життя, притаманна різноманітна робота щодо вивчення, збереження та належного представлення на загальноукраїнському та міжнародному рівнях пам'яток історії й культури. У цій діяльності вагому роль відіграють пам'яткознавчий досвід, ініціатива, самовідданість та чимало інших професійних набутоків, суто людських позитивних рис фахівців пам'яткоохоронної справи, значної кількості шанувальників національної культурної спадщини. До їх числа належить і Петро Анатолійович Ричков – знаний в Україні та за її межами пам'яткознавець, фахівець із архітектурно-містобудівної спадщини Волині й західного регіону України загалом, доктор архітектури, професор, завідувач кафедри архітектури та середовищного дизайну Національного університету водного господарства та природокористування (м. Рівне). Життєвий шлях та науково-теоретичний і практичний доробок П. Ричкова в галузі пам'яткоохоронної справи ще не став предметом спеціального наукового дослідження. Тому